

INTERDISCIPLINÁRNA KONFERENCIA SLOVENSKEJ FILOZOFICKEJ SPOLOČNOSTI O ANIMALITE A HUMANITE

Aj druhá vedecká konferencia, ktorú organizovala Slovenská filozofická spoločnosť krátko po sebe, mala interdisciplinárny charakter. Po konferencii, ktorá sa v novembri 1977 zaoberala témou *Práva a slobody človeka v socialistickej spoločnosti*, sa táto konferencia v dňoch 19. až 21. apríla 1978 zaoberala problematikou *animálneho a humánneho v človeku*. K riešeniu týchto otázok si filozofi tento raz pozvali aj zástupcov Slovenskej biologickej spoločnosti a Slovenskej psychologickej spoločnosti. Je zrejmé, že takáto spolupráca má značné možnosti. Vyplývajú hlavne zo vzťahu vedy a filozofie, v tomto prípade z heuristického napätia na hranici filozofie a rovnako spoločenských, ako aj prírodných vied. Veď základný výskum v oblastiach biológie, genetiky, antropológie už dávnejšie prenikol do parciálnych problémov jednotlivých disciplín, prináša množstvo nových poznatkov a vyvoláva aj požiadavky nových syntéz. Zaktuálnuje filozofické poznanie tak v zmysle metodologickom, ako aj svetonázorovom alebo ideologickom. Je nesporné, že závažné úlohy očakávajú filozofiu najmä pri neustále rastúcom rozsahu a výsledkoch práve biologických vied. Kým iniciatíva fyziky z poslednej štvrtiny minulého a približne prvej polovice tohto storočia sa vo filozofii výrazne prejavila predovšetkým v ontológii a gnozeológii, už dnes je zrejmé, že akcelerácia výskumu v biologických vedách sa bude vo filozofii dotýkať hlavne problematiky človeka, a to napríklad v rovine etickej, axiologickej atď. Táto tendencia prinesie nové prvky aj do vzťahu filozofia a veda. Domnievame sa preto, že potreba takýchto interdisciplinárnych stretnutí bude vzrastať v závislosti od plodnosti a užitočnosti riešenia nastolených problémov, to znamená aj od presného kladenia problémov každej vednej disciplíny voči ostatným.

Na začiatku konferencie privítal predseda Slovenskej filozofickej spoločnosti prof. R. Šíma, DrSc., zástupcov Slovenskej biologickej spoločnosti a Slovenskej psychologickej spoločnosti a zdôraznil potrebu takýchto stretnutí aj v budúcnosti. Upozornil na dialektiku animálneho a humánneho, biologických predpokladov a sociálneho vývoja človeka v súvislosti s novými aspektmi vo výskume človeka z hľadiska biologických vied, predovšetkým genetiky (genotyp, fenotyp, atď.) a spomenul možné negatívne dôsledky a zneužitie biologických výskumov (eugenika, biologické inžinierstvo).

V hlavnom referáte *K problematike prírodného a spoločenského u človeka* vymedzila doc. E. Sedláčková, CSc., stanoviská a prístup marxistickej filozofie k tendenciám a názorom, ktoré vznikajú o človeku na základe výskumov v oblasti biologických vied. V smere k filozofii sú to rôzne formy redukcionizmu, a to nielen ako ožiovovanie niektorých jeho starších foriem (od fyzikalizmu cez neomechanizmus ku kybernetickému mechanizmu a pod.), ale aj jeho súčasné formy, hlavne biologický redukcionizmus (elitárstvo — Nietzsche, freudizmus, humánna etológia). Podrobnejšie sa zaobera-

rala niektorými otázkami humánnej etológie ako v podstate najnovšej formy súčasného biologického redukcionizmu, najmä princípom agresivity. Akcentujeme upozornenie doc. Sedláčkovej, že biologický redukcionizmus je vo svojich filozofických ambíciách a aj filozofických dôsledkoch závažnejší ako redukcionizmus fyzikálny. Oproti týmto prístupom vyzdvihla komplexnosť a univerzálnosť marxistického prístupu (teda súhrn, komplex biologických, fyzikálnych, chemických, spoločenských, ekonomických atď. procesov), ktorý vychádza z toho, že pôvodné biologické v človeku sa nedá zrušiť, ale sa prekonáva (historicky) v jeho sociálnom vývoji.

Vo svojom príspevku *Evolúcia makromolekúl* sa zaoberal dr. J. Szántó, DrSc., molekulovými mutáciami, ktoré tvoria základ evolučného procesu. Už v úvode upozornil, že v oblasti biológie sa experimentálne overujú postupy, ktoré nepatria ani do filozofie, ani do biológie, ale spĺňajú túto funkciu až po ich zovšeobecnení. Uviedol, že snaha niektorých biológov, genetikov formulovať filozofické konzekvencie na základe zovšeobecnení, aj keď hlbokých a správnych, z výskumov v ich vednej disciplíne býva veľmi rýchlo zásadne korigovaná novými výskumami v tejto oblasti.

Problémami vzťahu biologického a sociálneho v procese určovania psychických vlastností človeka sa zaoberal dr. M. Czako, CSc. Uviedol, že hoci sa aj v psychológii uznáva názor, že biologický vývoj človeka, najmä vývoj mozgových štruktúr, ktorými percipuje realitu, sa ukončil, vznikajú v ontogenéze, teda v mnohotvárnom a dynamickom procese života človeka nové, nadobúdané funkcie. Ich špecifickou oblasťou sú psychické procesy s rozhodujúcou sociálnou determináciou. Upozornil na niektoré terminologické problémy pri vyjasňovaní kompetencie a pozícií biologického, sociálneho a psychického. Na oblasti vývinovej psychológie dokumentoval zmeny vrodeneho (biologického) nadobúdaným (sociálnym) v procese ontogenézy.

Člen korešpondent J. Bodnár, DrSc., podal v príspevku *Animalita, humanita a rozvoj tvorivých síl človeka* dejinnú genézu filozoficko-idealistických prístupov k takému dávneému problému vo filozofii, akým je spor o priority biologického alebo sociálneho v určovaní podstaty človeka. Uviedol, že filozofia nemá pri skúmaní človeka prostriedky, ako má napríklad genetika a iné vedné disciplíny pri odhaľovaní tajomstva živého organizmu, vývoja psychiky, vedomia atď. Intenzívny rozvoj týchto vied však vyvoláva vznik „styčných“ disciplín a okrem toho aj nevyhnutnosť určitého globálneho projektu rozvoja vedy, ktorý sa zatiaľ vymedzuje ako „vedy o človeku“. V tejto súvislosti upozornil aj na kontakt filozofie s vedou nielen po metodologickej, ale aj obsahovej stránke. [Např. I. T. Frolov: „Filozofia a sociológia majú význam iba vtedy, ak sa rozvíjajú v spojitosti so špeciálnymi výskumami (lekárskymi, genetickými, psychofyziológickými, demografickými, etickými a i.) ako časti všeobecnej vedy o človeku, bez nárokov na zvláštne, hierarchické, dominujúce postavenie.“]

Prof. J. Dubovský, CSc., upozornil vo svojom príspevku na celý rad závažných súvislostí. Súhlasil s obavami pred možnosťami vývoja genetického inžinierstva a upozornil na závažný fakt, že nejestvuje etika genetiky, genetického inžinierstva, ale len etika genetikov a genetických inžinierov. Pritom rozviedol aj pozitívne možnosti genetického inžinierstva pre ľudstvo a zdôraznil, že vývoj vedy z hľadiska jej sociálnych funkcií je nevyhnutný a núti aj v tejto oblasti vo výskumoch pokračovať. Uviedol, že homo sapiens už neevo-

luje a jeho tendencia k noosfére už nie je biologickou evolúciou. V tejto súvislosti zdôraznil evolučnú zodpovednosť človeka. Vyzdvihol význam genetiky pri kauzálnom určení fenoménov správania človeka, ktoré vychádzajú z jeho genetických daností (primárnym základom každého individua je jeho genetický základ, genotyp; jeho štúdium vedie k poznaniu interakcií, v ktorých individuum pôsobí, t. j. reakcie individua na prostredie, správanie; práve s týmito reakciami pracujú genetici atď.). Homo sapiens nebude evoluovať ďalej biologickou cestou, ale zlepšením ekonomických, sociálnych, etických, kultúrnych foriem jeho života. Upozornil, že v hlavnom referáte nebol v tejto súvislosti dostatočne zohľadnený fakt, či to nebude viesť k uniformite, unifikácii na úkor variability.

Na vystúpenie prof. Dubovského nadviazal prof. V. V r š a n s k ý. Povedal, že genetika už dokázala svoju užitočnosť, zároveň však na mnohých príkladoch poukázal na nebezpečenstvo mutagénnych väzieb. Rozviedol možnosti genetiky pri riešení medicínskych problémov. Vymedzil právne aj etické problémy eugeniky a dodal, že a) procesy dedičnosti sú zložité javy a veda nedokáže ani pri všetkých údajoch vylúčiť negatívne momenty; b) viaceré choroby sa dajú geneticky riešiť (diabetes, rozštep pery a i.), a preto nemožno považovať mnohé patologické nálezy za definitívne „stratené“; c) veda nedokáže jednoznačne určiť, čo je žiadúce z hľadiska populácie alebo jednotlivca; d) mnohé dedičné faktory bývajú spojené priaznivými dôsledkami hlavne vtedy, keď sú geneticky viazané na pozitívne vplyvy. Preto je žiadúce udržiavať skôr genetickú rozmanitosť ľudstva (v tejto súvislosti sa veľmi kriticky vyjadril k súčasným formám sociálneho darvinizmu).

V príspevku *Chápanie vzťahov biologického a sociálneho v psychológii* (dr. Potašová, CSc. — dr. Kostolanský, CSc.) poukázali autori na heterogénnosť súčasných názorov o biosociálnom fenoméne. (A. G. Ananiev sa zameriaval na to, že biosociálny vývoj vo vývinovej psychológii je polyfunkčný proces aj v jednotlivých štruktúrach a úrovniach ontogenézy).

Prof. J. C í g e r, DrSc., zdôraznil v príspevku *Hierarchia faktorov vývinu osobnosti* metodologickú funkciu vedy ako kategoriálneho poznania, z čoho vyplýva, že vzťah animálneho a humánneho nemožno chápať ako niečo v genetickom, v genetike, ale ako problém človeka. Zdôraznil, že pojmotvorba vo svetonázorovom myslení ľudí veľmi zaostáva (uviedol, že biologizmus u Lorenza má už nové prvky. Lorenz tvrdí, že človek je racionálny v oblasti praxe, výroby, pokiaľ však ide o správanie, o sociálne správanie, má toto archaickejšie formy. Prof. Cíger k tomu dodal, že tam, kde jestvuje určitá zaostalosť kultúrnych foriem, tam skôr interagujú ešte staršie — primitívnejšie — formy. Tu sa prejavuje zaostávanie vo svetonázorovom myslení ľudstva).

Otázkami egoizmu a altruizmu sa zaoberal akademik A. S í r á c k y. Upozornil najmä na súvislosti biologizmu a egoizmu v rovine správania.

Doc. A. K o r o ť k o v, CSc., sa vo svojom príspevku zaoberal otázkami *Dĺžky života ako biologického problému*. Pripomenul terminologickú odlišnosť pojmov dlhý život (dolgeletie) a dĺžka (prodolžiteľnosť) života, ako aj ich význam napríklad v antike. Problém dĺžky života môže filozofia riešiť ako syntézu toho, čo zistili parciálne vedy (analógia so zvieratmi: nepoznajú starobu). Ani v prvotnopospolnej spoločnosti sa problém staroby nepoznal; pritom v antike bol priemerný vek 72 rokov, dnes sa tento priemer nedosahuje; okrem toho dnes ľudia neumierajú na starobu, ale na chorobu; pritom

sa choroby neodstraňujú kauzálné, t. j. ich príčiny, ale len ich následky (diabetes, krátko — či ďalekozrakosť a pod.). Keďže sa človek evolučne nezmenil, nie sú hranice adaptácie limitované aj geneticky a nielen sociálne? Uviedol stanovisko prof. Ananieva, že predĺženie života závisí od kultúry (vzdelanie, výchova) a že intelektuálna činnosť stabilizuje život človeka. Teda sociálna rovina života, socializácia človeka vytvorila podmienky pre optimálnu realizáciu biologických daností.

Niektorými metodologickými, ale aj metodickými otázkami pri prístupe k psychoanalýze sa zaoberal dr. J. Valenta, CSC., a *Psychologickými problémami socializácie človeka* sa zaoberal dr. J. Bubelín.

Prof. M. Greckij, DrSc., upozornil v príspevku *Abstraktné a konkrétne u živočíchov a človeka*, že vo filozofii nie sú dostatočne udomácnené poznatky z jednotlivých vied o zblížovaní biologického a ľudského v človeku. Uviedol niektoré metodologické a kategoriálne upresnenia (poznatie začína samým konkrétnym, v ktorom nie je žiadne zovšeobecnenie; jedinečné nie je konkrétné; je tým, o čom vôbec nemožno nič povedať práve pre nemožnosť jeho zovšeobecnenia).

Príspevok k problematike *Sociálnej dedičnosti* predniesla J. Kiczková. Vymedzila tento pojem nielen ako produkt praxe, ale aj ako aktívny činiteľ antropogenézy. Psychickú činnosť považuje za sprostredkovateľa medzi biologickým a sociálnym. Považuje sociálnu dedičnosť funkčne za vyššiu ako genetickú, pretože poskytuje väčšie možnosti výberu. Biologická dedičnosť ustúpila sociálnej dedičnosti.

K význačnému skvalitneniu konferencie patrila diskusia za okrúhlym stolom. Táto forma výmeny názorov umožňuje pružne nastoľovať problémy s okamžitými reakciami celého aktívu.

Okruchy problémov, ktoré majú vo vzťahu animality a humanity svoju relevantnosť, sa spresnili takto:

1. Je biologické v človeku len biologické a spoločenské len spoločenské? Aký je ich vzťah? Končí vznikom spoločenskej formy vývoja biologický vývoj?

2. Je ľudské a spoločenské len poľudštením a socializáciou biologického a slúži koniec-koncov biologickému? Aký je vzťah medzi biologickým, sociálnym a psychickým? Ako je psychické determinované biologickým?

3. Sú genetické utópie v podobe veľkého projektu „nového človeka“ v koncepcii neoeugeniky vedecky oprávnené? Je človek tvorcom seba samého alebo obeťou svojho zvieracieho pôvodu?

4. Môže byť veda sociálne a eticky, humánne a demokraticky regulovaná a samoregulovaná?

Aspoň v krátkosti budeme sumovať závery:

Okruh 1. — nejestvuje dosť podkladov k tomu, že by biologická evolúcia pokračovala; tým sa však vývoj nezastaví; človek je pripravený realizovať biologické predpoklady v socialite; vznikanie je nahradené rozmnožovaním; napr. stykmi medzi rasami sa predpokladá vznik „nového“ človeka a nového ľudstva aj geneticky bohatšieho.

Okruh 2. — genetický fond nemá vlastné možnosti vývoja bez sociálnych vplyvov a interakcií (autoreplikácie a autoregulácie DNK a čiastočne aj RNK); je nedostatočné hovoriť pri človeku o biologickom, resp. sociálnom; ide o mnohoprvkový systém; pri „abstrahovaní“ biologického a sociálneho ide o základ-

né podsystémy; genetické dispozície sa prejavajú len pri priaznivých sociálnych podmienkach; v psychológii je problémom určiť („merať“), čo je biologické a čo sociálne (napr. potreba dotyku u deprivovaných detí — je dotyk biologickým alebo sociálnym fenoménom);

Okruh 3. — „výskum“ nového človeka v súčasnosti v rovine extrapolácií nerešpektujúci stav exaktného bádania (viac na úrovni sci-fi); pritom tento výskum prináša sekundárne určité pozitívne výsledky (pôvod nádorových chorôb, rezistentnosť na antibiotiká a i.);

Okruh 4. — filozofia a veda tvoria syntézu s presnou kompetenciou; filozofia nemá opodstatnenie klásť limity poznávania vede (iné je možnosť kontroly, ktorú umožňuje inštitucionalizovaná veda); veda však nemá zmysel sama osebe; preto sa musí usmerňovať takým spoločenským systémom, ktorý reflektuje vedu aj v jej heuristických funkciách, ale aj v jej zodpovednosti.

Eudovít Turčan